

GLASNIK ARHIVA I DRUŠTVA ARHIVSKIH RADNIKA BOSNE I
HERCEGOVINE, godina 1967, knjiga VII, Sarajevo 1967.

Publikacija arhivskih ustanova i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine, koja izlazi redovno već sedam godina, uspjela je da se u tom periodu, okupljajući znatan broj saradnika i njegujući više rubrika u kojima saradnici mogu da prezentiraju javnosti svoje radove i iz oblasti arhivistike i iz oblasti istorije — nametne javnosti i kod stručne čitalačke publike stekne određeni renome. Sedma knjiga Glasnika, sa svim uobičajenim rubrikama, još je jedna potvrda ovakvom mišljenju.

»Arhivistika i arhivska služba« sadrži najveći broj (8) priloga, koji su po sadržaju dosta raznorodni: *Dvadeset godina arhivske službe u Bosni i Hercegovini* (Slavko Mićanović); *Stručni poslovi u Arhivu Bosne i Hercegovine u 1966. godini i plan rada za 1967. godinu* (Kasim Isović); *Rad u Arhivu grada Sarajeva u 1966. i u prvoj polovini 1967. godine* (Božo Madžar); *Izveštaj o stručnom radu Arhiva Bosanske krajine u Banjoj Luci u 1966. godini* (Ibrahim Ibrišagić); *Legalizacije grbova nekih naših obitelji na temelju Ohmućevićevog grbovnika* (Bartol Zmajić); *Razmjena publikacija Arhiva Bosne i Hercegovine* (Katica Tadić); *Bibliografija radova rađenih na osnovu arhivske građe Arhiva Bosne i Hercegovine (1947—1967)* (Feriha Bostandžić); *Književna zbirka Marka Markovića u Muzeju književnosti u Sarajevu* (Mira Miljanović).

Slavko Mićanović u svom prilogu podsjeća, prije svega, na to da do prije dvadeset godina u Bosni i Hercegovini nije bilo organizovanog rada na području arhivistike, a zatim daje pregled arhivske građe koja se čuva u arhivima BiH. On ističe da u arhivističkom pogledu turski period predstavlja gotovo »potpunu prazninu«, da je građa koja je sačuvana iz austrougarskog perioda veoma bogata i pruža istraživačima gotovo izvanredne mogućnosti, da su arhivski fondovi nastali između dva rata takode veoma bogati i, konačno, ističe i značaj nekih fondova (ZAVNOBiH) koji su nastali u najnovijem vremenu.

No, dok je proces prikupljanja starije arhivske građe uglavnom završen, a priliv novije građe vrši se prema jednom već ustaljenom sistemu, sredivanje i arhivistička obrada (iako su i u tom pogledu učinjeni znatni naponi, pa su i mnogi fondovi pristupačni istraživačima) nailaze na značajne teškoće. S. Mićanović u tom smislu navodi već poznate teškoće materijalne prirode (smještaj i sl.), a ističe posebno jedan, manje poznat, podatak: u svim arhivskim ustanovama Bosne i Hercegovine na arhivističkim poslovima rade jedva 60 zaposlenih, od kojih samo petnaest ima visoku školsku spremu. Napori koji se ulažu da se arhivska služba u BiH unaprijedi, navode autora na zaključak da se može očekivati »da će u godinama koje dolaze njene ustanove postepeno dobivati izgled modernih, na savremen način organizovanih i opremljenih ustanova...«.

Prilozi Kasima Isovića, Bože Madžara i Ibrahima Ibrišagića su za štampu (pa prema tome za širu javnost) prilagođeni godišnji izvještaji o radu arhivskih ustanova u kojima autori rade. Kako se u njima govori, između ostalog, i o poslovima koji su obavljani na sredivanju i arhivističkoj obradi pojedinih fondova i zbirki, to je sasvim razumljivo što im je redakcija Glasnika ustupila po nekoliko svojih stranica.

Rad Bartola Zmajića sastoji se iz dva dijela. U prvom Zmajić izlaže istorijske uslove koji su doveli do emigriranja brojnih bosanskih velikaških porodica (u Dalmaciju i dijelove Hrvatske koji nisu potpali pod tursku vlast) i koji su, kasnije,

podstakli inetres tih porodica da im novi vladari priznaju status plemstva. Taj interes je toliko velik da je porodica Ohmućević-Grgurić uložila znatne napore da prikupi grbove ne samo svojih predaka nego i veći broj grbova druge bosanske vlastele, i tako je nastao grbovnik na osnovu koga je ta porodica i potvrdila svoj plemićki status i to kod španskog kralja. U drugom dijelu rada Zmajić hronološki izlaže kako su pojedine porodice, počev od 1594. pa do 1905. godine, na osnovu podataka iz tog grbovnika, ostvarivale svoja legitimna ili izmišljena prava na plemićki status i zaključuje da je, prema tome, Ohmućevićev grbovnik tokom vjekova vršio sasvim drukčiju ulogu od one koju su mu njegovi tvorci namijenili.

Katica Tadić daje pregled iz koga se vidi koje je sve publikacije dobila stručna biblioteka Arhiva BiH putem razmjene. Iz toga pregleda se vidi da biblioteka Arhiva BiH prima 21 strani i 101 jugoslovenski časopis. Tu su najbrojniji arhivski časopisi, a zatim slijede istorijski i muzejski, a onda godišnjaci i radovi akademija, fakulteta i ostali časopisi. Informacija je, svakako, interesatna za sve one istraživače koje njihovi zadaci dovode u Arhiv BiH u kome, dakle, mogu da se služe i brojnom stručnom literaturom.

Sa istog stanovišta vrijedna je i informacija Ferihe Bostandžić, koja je, i pored nepotpunih podataka koji su joj bili na raspolaganju, navela 150 radova koji su u potpunosti ili djelimično nastali na osnovu arhivske građe Arhiva BiH. Kratka informacija Mire Miljanović sadrži nekoliko zanimljivih podataka o Marku Markoviću kao književniku i uredniku (časopisi *Pregled*, *Odjek*, *Život*) i iz nje se mogu pratiti zbivanja u novijoj književnoj, i uopšte kulturnoj, istoriji Bosne i Hercegovine.

U rubrici *Clanci i rasprave* na prvom mjestu dat je kraći rad Ante Babića *Povodom pedesetogodišnjice oktobarske revolucije*. Rad je prigodnog karaktera i svrha mu je da obilježi jedan jubilej koji je sa stanovišta čitavog svjetskog proletarijata od neprocjenjivog značaja. Polazeći od toga da predistorija oktobarske revolucije počinje pojavom Komunističkog manifesta, A. Babić daje pregled prilika u carskoj Rusiji, od početka Lenjinovog političkog djelovanja do pobjedonosnog završetka prve socijalističke revolucije, i zaključuje da je time »Marksova teorija o klasnoj borbi i razvitku društva, primijenjena i ostvarena, dobila novu životnu snagu i progresivne mislioce čitavog svijeta približila istorijskim ciljevima proletarijata«.

Obiman rad Todora Kruševca, *Periodika bosanska za turskog vremena 1850—1878*, je temeljit prikaz »pet bosanskih listova iz turskog vremena, od kojih su dva zvanični a tri plod inicijative pojedinaca...«. Ti listovi su *Bosanski prijatelj*, *Bosanski vjestnik*, *Bosna*, *Sarajevski cvjetnik* i *Neretva*. Autor daje pregled društveno-političkih uslova u kojima se pojavljuju svaki od ovih listova, a zatim analizira njihov sadržaj i podacima koje iznosi upućuje na to da ovi listovi imaju, između ostalog, i vrijednost značajnih istorijskih izvora, i to ne samo za kulturnu nego i za političku i ekonomsku istoriju Bosne i Hercegovine. Autor donosi i brojne podatke o pokretačima, urednicima, pa i saradnicima ovih listova, što rad čini još interesantnijim i vrednijim, ali i u cilju postizanja bolje kompozicije bilo svrsishodnije da je sve te podatke izložio u posebnoj poglavlju na kraju rada.

Ferdo Hauptman daje *Pregled tržišnih cijena nekih artikala u Bosni 1852—1862*, koji je rađen na osnovu podataka koje sadrži fond Generalnog konzulata u Sarajevu, časopis *Austria*, fond Ministarstva vanjskih poslova i fond Ministarstva trgovine i zanata u Beču. U 25 tabela navedene su tržišne, dakle stvarne, cijene za najvažnije namirnice, a jedna od tabela sadrži i posebno interesantne podatke o cijenama najamnog rada, pa je tako moguće vršiti poređenja između cijena namirnica i cijena rada. F. Hauptman ne daje uz tabelarne podatke nikakve komentare, mada se čini da ih je trebalo dati već i samo zbog toga da se čitalac navede na razloge zbog kojih je dolazilo do variranja (često znatnih) tržišnih cijena.

U radu *Ekonomska emigracija iz Bosne i Hercegovine u sjevernu Ameriku početkom XX vijeka* dra Hamdića Kapidžića tretira se jedno, u našoj historiografiji gotovo nedodiruto pitanje: u kojoj mjeri kapitalistička privreda i jače izraženi robnovčani odnosi utiču na migraciona kretanja stanovništva iz Bosne i Hercegovine. Autor veoma pregledno i ubjedljivo analizira prilike u Hercegovini i Bosanskoj krajini (iz kojih je i bilo najviše slučajeva iseljavanja u Ameriku), daje opširne izvode iz izvještaja austrougarskih organa vlasti (na raznim nivoima) iz kojih se vide gledišta o toj emigraciji (različita zavisno od toga da li ih formuliše jedan kotarski predstojnik iz svoje perspektive, Zemaljska vlada ili Zajedničko ministarstvo finansija), i na kraju dovodi do zaključka koji se čitaocu ovoga rada i sami nameću: ekonomska emigracija iz Bosne i Hercegovine u SAD bila je, prije svega, jedan od

rezultata ekonomske krize i prenaseljenosti nekih regiona BiH, ali su trajno prisutni i drugi razlozi kao što je izbjegavanje vojne obaveze. Pri tome je važno istaći i činjenicu da u toj emigraciji učestvuje i muslimanski živalj koji tako, zavisno od novih uslova, napušta tradicionalni pravac iseljavanja u Tursku.

Nusret Šehić piše *Prilog proučavanju februarskih izbora 1925. godine u Bosni i Hercegovini*. Šehić je, kako to u uvodu navodi, postavio sebi zadatak da na primjeru parlamentarnih izbora 1925. godine »ukaže na činjenicu da se režim zasnovan na Vidovdanskom ustavu održavao nasiljem... da su parlamentarni izbori samo još više podsticali i razbuktavali nacionalne i vjerske strasti i... da je razvitak u vrijeme tzv. slobodnog parlamentarnog života Kraljevine SHS neumoljivo vodio ustoprtavi diktature kralja Aleksandra«.

Jasnim i sistematičnim izlaganjem, objašnjavanjem razloga za raspisivanje izbora, stavova i akcija političkih partija koje na izborima postavljaju svoje liste, ubjedljivim podacima o teroru koji sprovodi vladajuća Radikalna stranka, te podacima o izbornim i postizbornim malverzacijama, autor je, van svake sumnje, dokazao svoje prve dvije teze. Međutim, cio kompleks zbivanja oko februarskih izbora 1925. godine, ma koliko može da posluži kao izvanredan dokaz, ipak sam za sebe nije dovoljan da se na njemu, kao osnovi, postavi treća autorova teza. Naime, proces koji je doveo do uspostave diktature kralja Aleksandra trajao je duže vremena i imao je više aspekata, a sve to nije moglo da se odrazi kroz jedne parlamentarne izbore.

Rad Ahmeda Hadžirovića obrađuje sličnu temu — *Petomajski izbori 1935. godine u bosanskom dijelu Drinske banovine*. No, Hadžirović za razliku od Šehića posmatra izbore iz 1935. godine samo na ograničenom prostoru bosanskog dijela Drinske banovine, detaljnije i brižljivije analizira događaje u svim izbornim srezovima na tom području i, možda zato što raspolaze obiljem podataka o zloupotrebama administracije i policije, ne zadržava se toliko na izvođenju uopštenih zaključaka o političkoj stvarnosti onoga vremena koliko obraća pažnju na pitanje u kojoj mjeri su zloupotrebe mogle da utiču na rezultate izbora, kakve su u suštini te zloupotrebe, kakve forme i posljedice ima sprovedeni teror prije i u toku izbora itd. Konačno, Hadžirović dokazuje da je uz sve mjere pritiska i prividan uspjeh na izborima vlada Bogoljuba Jeftića za kojom nije stajala jedna partijska parlamentarna većina, pretrpjela u stvari poraz, a to su kasniji događaji i potvrdili.

U rubrici *Clanci i građa*, obilježavajući pedesetogodišnjicu oktobarske revolucije, Glasnik pod naslovom *Odjeci i uticaji Oktobarske revolucije na prilike u radničkom pokretu Bosne i Hercegovine (1917—1921)* donosi dokumente koji daju odgovarajuće podatke, a čuvaju se u Arhivu Bosne i Hercegovine. Riječ je o zbirci od 196 dokumenata koje je odabrao i pripremio Kasim Isović. Nesumnjiva je vrijednost ovih dokumenata, pogotovo za izučavanje teme koja je istaknuta u naslovu, ali se postavlja pitanje da li je ovako obimnu zbirku (blizu 300 stranica) trebalo štampati u ovoj ediciji i ne bi li bilo višestruko bolje da je ona objavljena u posebnom izdanju, što sigurno ne bi iziskivalo veće naknadne troškove. Očito je da bi na taj način redakcija Glasnika znatno rasteretila svoju sedmu knjigu, sa svoje strane jasnije obilježila veliku godišnjicu i, konačno, učinila uslugu istraživačima koji su za tu građu zainteresovani.

U istoj rubrici dr Hamdija Kapidžić objavljuje rad — *Izveštaji dr Karla Pača o Mogorjelu*. Eminentni arheolog Pač vršio je iskopavanja u Mogorjelu u toku nekoliko godina (1800—1903) i o rezultatima podnosio izvještaje Zemaljskom muzeju u Sarajevu, koji ih je dalje prosljeđivao. Zajedničkom ministarstvu finansija, Odjeljenju za Bosnu i Hercegovinu. Kako Pač, nakon završenih iskopavanja, nije na osnovu prikupljenog materijala izašao pred javnost sa jednom monografijom o Mogorjelu, to je svrha objavljivanja ovih izvještaja, s obzirom na postojanje različitih pogleda na Mogorjelo, da doprinese konačnom naučnom rješenju ovog pitanja.

U rubrikama *Prilozi i ocjene* i *Društvene vijesti* objavljeno je šest prikaza, zatim *Izveštaj o radu Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine u vremenu od decembra 1964. do maja 1967.* i tri in memoriam umrlim arhivskim radnicima Hamidu Dizdaru, Husniji Fejzagiću i Ahmedu Demirdžiću.

Miodrag ČANKOVIĆ